

Rétisasok útján

ÍRTA | TIHANYI GÁBOR, Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, Természetvédelmi Örszolgálat

A Hortobágy különleges téli látványossága és programja egy olyan, hazánkban fokozottan védett madár megfigyelése, amelynek természetvédelmi értéke egymillió forint. Ez a faj a Bering-tengertől egészen Grönland délnyugati szegletéig, Eurázsia teljes szélességében előforduló rétisas.

Európai állománya évtizedek óta növekszik, és jelenleg 9000-12 300 párra tehető. A Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) a kipsztlás kockázatával csekélyebb mértékben érintett élőlények közé sorolja, míg az Európai Unió természetvédelmi politikáját elsődlegesen megtestesítő Natura 2000-hálózat rendszerében közösségi jelentőségű madárfajként jegyzik.

A hazai populáció az 1970-es évek második felében jutott legmélyebb pontjára, akkor mindössze tizenkét pár volt az ismert állomány nagysága.

A védelmi intézkedéseknek, illetve a faj jó regenerációs és alkalmazkodási jellemzőinek köszönhetően lassú növekedés kezdődött, amelynek eredményeként a hazai állomány napjainkra meghaladja a háromszáz párt.

A rétisas Európa legnagyobb testű nappali ragadozó madara – a keselyűket nem számítva. Testmagassága 65-95 centiméter, tömege 3-6,5 kilogramm, míg szárnyfesztávolsága – a jelenleg élő sasok közül egyike a legnagyobbaknak – 180-245 centiméter között változik. Az adatok széles sávú eltéréseinek egyik oka a nemek közötti különbség. A tojók magassága akár 15 százalékkal, míg testtömege esetenként 25 százalékkal is nagyobb lehet a hímekénél.

ötödik életévükre csőrük és szivárványhártyájuk teljesen sárgává válik

A fiatal madaraknak – számos éves és évközi vedlést követően – ötödik életévüket követően lesz kifejlett kori tollazatuk. Ekkorra a testen levő tollak kifakulnak, a fej és a nyak sárgásbarna lesz, és messziről is láthatóvá válik a rövid, ék alakú, fehér színű fark. A madarak csőre, valamint a szemükben található szivárványhártya ekkorra már teljesen sárgára válik. Az ivarérettséget már a harmadik naptári évben elérhetik, azaz átszíneződő tollazatú madarak is párba állnak és eredményesen költhetnek.

Anatómiai szempontból a *Haliaeetus* nembe tartozó sasoknak mind a nyolc faja jellegzetesen eltér a köznyelvben „valódi sasoknak” nevezett rokonaitól, a Palearktisban például számos fajjal reprezentált *Aquila* nem képviselőitől. Ennek egyik szembeötlő megnyilvánulása, hogy csüdjük nem tollas a lábujjakig.

A jelenség evolúciós magyarázata: a *Haliaeetus* nem fejlődéstörténetileg közelebb áll a kányákhoz (*Milvus* spp.), mint a „valódi sasokhoz”. A madarak csüdje egyébként a lábfej területén tapasztalható csontösszenövésnek eredménye: a lábtő- és a lábközépcsontok egymással összenöve hozzák létre a tulajdonképpen csüdöt, tudományos nevén a „tarsometatarsus”-t. A nemzetségen belül a *fehérfejű rétisas* a rétisas legközelebbi rokona. A tudomány jelenlegi állása szerint e két faj egy fajpárt alkot, amely

allopatrikus fajképződés során vált ketté a földtörténeti harmadkor oligocén- és miocén korában. A rétisas – bár régebben a Grönlandon élő, nagyobb termetű egyedek alkotta populációt alfaji rangon tartották számon – monotipikus állatfaj. Ezt mitokondriális DNS-vizsgálatokkal is igazolták.

A rétisas a Hortobágyon jelenleg – a számára alkalmas költőhelyeket figyelembe véve – szórványosan fészkelő madárfaj, amelynek mind a vonuló-, mind a telelőállománya igen számottevő, de ez nem mindig volt így. A XX. század első felében – az Alföld-fásítási programokat megelőzően – a térségben elsősorban az ősztől tavaszig terjedő időszakban volt jellemző, és ekkor is inkább magányosan vagy kisebb csoportokban került szem elé. Több példányt együtt főleg az éjszakázóhelyeken lehetett megfigyelni.

A későbbi évtizedekben a madarak száma lassan növekedni kezdett, míg az 1980-as és az 1990-es évekre a telelőállomány nagysága már ötvenhetven példány körül alakult. Az 1970-es évek elején és az 1980-as évek végén voltak a fajnak költési kísérletei, de ezek mindegyike meghiúsult, míg végül 1995-ben regisztrálták az első sikeres fészkelést a nemzeti parkban. Az azóta eltelt bő húsz évben a földrajzi értelemben vett Hortobágyon és vonzáskörzetében mintegy huszonöt párra nőtt a rétisas költőállománya, és már ritka az olyan téli nap, amikor egy természetvédelmi őri terület ellenőrzésekor nem látunk legalább egy-két példányt a halastavak és a közelükben fekvő puszták felett.

Az elmúlt száz év állományváltozásaiban több tényező is nagyon fontos szerepet játszott. Egyrészt alapvetőnek tekinthető az első világháború és az 1970-es évek között kialakított, mintegy 6500 hektár összfelületű

halastó, amely összességében Közép-Európa legjelentősebb, sík vidéki, édesvízi halastórendszerének tekinthető, és a XIX. század derekán meg-

kezdődött tisztai, árvízi szabályozási munkákat követően az egyetlen esélyt jelentette a Hortobágyon a hajdan volt vízi világ visszaszerzésére, és lehetőségét adott a ragadozók kedvező életfeltételeinek kialakulásához is.

Szintén a sasoknak kedvezett a fásítások, erdősítések „beöregedése”, azaz a lehetséges éjszakázó- és fészkelőhelyek számának jelentős növekedése. Mindezek mellett természetesen nem elhanyagolható tényező volt az a koncentrált természetvédelmi erőfeszítés sem, amely nélkül a rétisas nem tudott volna kikerülni állományának tragikus összeomlásából. Ennek része volt a vegyszerhasználat szigorítása, a vadászati tevékenységek ellenőrzése, a műfészkek kihelyezése, illetve a madarak téli etetése annak érdekében, hogy a hideg időszakot a Kárpát-medencében védett területen, méregmentes táplálékot fogyasztva töltsék a madarak.

A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság jelenleg több etetőhelyet üzemeltet a pusztán, ahol a hatályos jogszabályi előírásoknak megfelelően jutnak táplálékhoz a sasok. Ez az alapvető cél elérése mellett, a színes gyűrűs madarak azonosításán keresztül, lehetőséget ad vonuláskutatási adatok gyűjtésére, miközben – megfelelő szakmai vezetés mellett, zavarásmentes távolságból – a gyülekezőhelyeken megfigyelhetővé teszi a sasokat az Igazgatóság vendégei számára. A délelőtti program a madarak reggeli, fő táplálkozását mutatja be, amikor nagy részük még az etetőn van. A résztvevők a pusztán egyik szárnyas csúcsragadozójának megfigyelése közben meghallgathatják a Hortobágy, a nemzeti park és a természetvédelem legfontosabb kapcsolódási pontjairól szóló információkat is, majd a téli séta után kellemesen elfáradva és élményekkel gazdagodva térhetnek haza.

Lendületben

Hárman délután
FOTÓ | TIHANYI GÁBOR

„Fogmosás”
FOTÓK | TIHANYI GYÖRGY